

Romano džaniben

časopis romistických studií | 24. ročník | 1/2017

Obsah

Pavel Kubaník Pohledy na výchovu a dětství v romských rodinách. (Úvod k tematickému dvojčíslu <i>Romano džaniben</i>)	5
--	---

RECENZOVANÁ ČÁST

Dana Bittnerová, Markéta Levínská, David Doubek Zápas o šťastné dětství	15
--	----

Gabriela Caltová Hepnarová Mnohoproblémové romské rodiny a jejich ochrana dětí před riziky	47
---	----

RECENZNÍ ČLÁNEK

Tomáš Kobes O lovcích a sběračích sociálních struktur a dominantních diskurzů	81
--	----

NERECENZOVANÁ ČÁST

Vzpomínky na dětství	101
----------------------	-----

Iveta Kokyová a Lada Viková Dvacet let soutěže <i>Romano suno</i> (Romský sen)	121
---	-----

Eva Danišová Miro čhavorikano dživipen / Moje dětství	150
--	-----

RECENZE ANOTACE	155
-------------------	-----

Miro čhavorikano dživipen

Miro čhavorikano dživipen pregejľa sar o paňi tele le hedoha. Peršo, so mange avel pre godi, hiňi miri somnakuňi baba the o papus. Dživavas lenca ciknorestar. Mek mange na has trin berš, sar e daj iľa avre romes, bo mire dadeha na dživelas. E baba man imar laha na mukhľa, bo daralas, hoj man lakero rom na kamela. E baba, sar has manca e daj phari, man imar andro per vičinelas chrapunko.

E baba the o papus man igen kamenas the na has nič, so predal mande na kerdehas. E baba man hordinelas andre zajda pro dumo the akor, sar somas bareder. Na somas varesavi šukori abo nasvali, somas lolečhamengeri čhajori, sar phenelas e baba - chrapunka. Na džanav soske, e baba has pre mande igen barikaňi.

Has la duj čhave, e daj the miro bačis, o Barovčakos. Le papus tiš vičinenas Barovčak. Le bačis e baba igen kamelas u la da na kamelas, bo marelas pro papus. Man kamenas soduj džene avka, hoj pen predal mande halasinenas. Jekhvar mange cinelas vareso e baba, palis o papus.

Ta dživavas paš lende the has man igen lačno dživipen. Bešahas andro cikno forocis maškar o gadže, dikhavas ciknorestar soduj kulturi, bo o gadže man lenas ke pende, bavinenas pen manca, hordinenas mange o čački, o uraviben, bo samas čore. O papus chudelas varesavo cikno dvochodkos, bo has nasvalo pro buke, the paš oda phirelas pal o gava the cinkerkerelas avri o morča pal o džvirini. Varekana anelas khere zajacos/šošojis, jekhvar amen has the buzňi. E baba phirelas andre buťi pro stavbi, pratinelas pal o murara, o blaki, o vudara, has la but phari buťi. Phirelas le podňikoha upre tele pal calo okresis, bo jekhvar kerenas andre kada foros, jekhvar andre aver.

U me baruvavas, bavinavas man le čhavorenca pre ulica, phiravas lenca andre školka the palis andre škola. Gadžikane čhavore man lenas maškar pende. Samas savore ajse čoreder. Vareko anelas purano bicigľos u phirahas pre leste savore. Sar samas bareder, ta phirahas pro kupaliskos. Peršo džahas andro veš pro borovki. Ha ha, akor molas o kupaliskos duj koruni.

Avavas khere kijaraťate sako džives. Melali, ľimali, no spokojno. Romano dživipen dikhavas akor, sar džavas la babaha pal o bačis. Bešelas amendar dur andro foros pre Morava. Has les eľta čhave u andro foros bešelas leskera romňakeri famelija. Odoj dikhavas ciknorestar romane bijava, boňi, karačoňa. But rado odoy phiravas, kamavas la biba, has igen šukar the lači. O bačis čoro muľa, sar leske has penda berš, the e bibi ačhila dži akana korkori. Pačisalolľas pes mange, sar bajinelas pal o čhavore, te ke late avavas khere, ta dikhavas ča čisto žužipen. Paš oda mek e bibi asalas, šukares gilavelas, has igen lači džuvľi. Vičinenas la Puľa.

Moje dětství

Moje dětství uteklo jako voda, tedy spíš jako vodopád. První, na co si vzpomenu, je moje milá babička a taky děda. Žila jsem u nich odmalička. Ještě mi nebyly tři roky, když se mamka znovu vdala, protože s mým tátou nežila, a babička mne s ní už nepustila. Bála se, že mne ten její nový muž nebude mít rád. Když byla mamka těhotná a já byla ještě v jejím břiše, babička už mě oslovovala „chrapounko“.

Babička i děda mne úplně zbožňovali a nebylo nic, co by pro mě neudělali. Babička mne nosila ve své plachetce na zádech, a to i v době, kdy už jsem na to byla dost velká. Nebyla jsem nijak hubená nebo nemocná, byla jsem holčička s červenými tvářemi, prostě jak babička říkala – „chrapounko“. Nevím proč, ale babička na mne byla strašně hrdá.

Měla dvě děti, mamku a mého strýce Barovčáka. Taky můj děda se jmenoval Barovčák. Strýce babička strašně milovala, ale mamku ne, protože se hodně podobala dědovi. Mne ovšem milovali oba dva, a to tak, že se o mě přetahovali. Jednou mi něco koupila babička, příště zas děda. Tak jsem si u nich spokojeně žila a bylo mi dobře. Bydleli jsme v malém městečku mezi gádži, odmalička jsem tak mohla vstřebávat obě kultury – gádžové mě brali k sobě, hráli si se mnou, nosili mi hračky i oblečení, protože my byli chudí. Děda dostával jen maličký invalidní důchod, byl nemocný na plíce, ale k tomu ještě jezdil po vesnicích a vykupoval kůže. Někdy domů donesl králíka, jednou jsme měli dokonce kozu. Babička jezdila pracovat na stavby, uklízela po zednicích, okna, dveře, byla to velká dřina. Sjezdila takhle s podnikem celý okres – pracovali tu i onde, jednou v jednom městě, jindy v jiném.

A já zatím vyrůstala, hrávala si s dětmi na ulici, chodila s nimi do školky a později do školy. Gádžovské děti mne braly mezi sebe. Všechny jsme byly, dá se říct, spíše chudší. Někdo přitáhl starší kolo a všichni si na něm zajezdili. Když jsme povyrostli, chodili jsme na koupaliště. Nejdřív jsme zašli do lesa na borůvky a pak jsme se šli koupat. Cha cha, vstupné na koupaliště stálo tehdy jen dvě koruny.

Domů jsem se vracela každý den až navečer. Špinavá, usopená, ale celá šťastná. Romský život jsem poznala hlavně tehdy, když jsem jela s babičkou za strýcem. Bydlel od nás daleko, v jednom městě na Moravě. Měl sedm dětí a v tom městě bydlela celá rodina jeho manželky. Tam jsem odmalička viděla, co obnášejí romské svatby, křtiny, vánoce. Moc ráda jsem tam jezdila, zbožňovala jsem tetu, byla tuze krásná a laskavá. Chudák strýček zemřel, když mu bylo padesát let, a teta zůstala až dodnes sama. Líbilo se mi, jak se starala o své děti, ale i to, v jaké čistotě žili, jaký pořádek v bytě měli. A kromě toho byla teta stále veselá, krásně zpívala, byla to velmi dobrá žena. Říkali jí Puľa.

E baba le papuha palis imar na dživelas, bo o papus phirelas pal o džuvlija. Has les varesavi džuvli andro aver gav, ta gejlá pal late. Amen la babaha ačhilam kore. Akor mange has vaj ochto berš. E baba man delas andre družina the sar avelas andal e buti, ta man lelas u džalas manca khere. Pal o drom mange andro bufetos cinelas zumin, khere mange makhelas o maro u džahas te sovel, bo lake kampelas sig tosara te džal pale andre buti. Čorikano dživipen. Čorikano, ale andro kamiben.

Sar man has o prazdnini, ta furt vareso špekulinavas. Jekha rakloraha amenge phendám, hoj amenge džaha te kerel o piknikos. Thodám amenge andro taški o gruli, o švabliki, varesavo maro, lepeda the pal o dilos gejlám le autobusiha andro gav, kaj bešelas miri daj. Phirahas pal o veš, rodahas amenge lačo than, rodahas o kozara. Akana šundám varesave motora. Gejlám te dikhel the dikhas, hoj pal o drom džan but motora, o tanki, upre le vešeha džan o slugadža. Darandilám, gejlám amen te garuvel. O motora džanas prosto le dromeha, kaj bešelas miri daj. Imar has čeporo šišitno, ta daravas pal oda drom te džal khere. Na džanahas, so te kerel. Soduj džeňa rovahas, samas garude tel e smerčina. Palis avlám odarig avri the terđuvahas paš ajso baro stromos. Ńisostar nič amen vareko chudel le phikendar: „Holky jedny nezbedný, co tady děláte?“ Chudlám la rakloraha te kerel ajsi vika, hoj amen dukhalas andro kirlo. Palis me phenav: „My tady stanujeme.“

„Co vás to napadlo? Tohle je okupace, jsou to ruský vojáci.“ Ta akorestar džanav, s’oda hin e okupacija.

E baba the la raklorakeri daj amen imar rodenas. Gejle ko šingune the phende lenge, hoj amen našadám. Akor mek na has o telefoni sar akana, ta niko lenge našti vičinelas. La babake avla pre godi, či na gejlám ke miri daj. O hajnikos amenca imar džalas andal o veš the paš la dakero kher imar terđonas o šingune le motorihá. Thode amen andro motoris the ligende amen khere.

E raklori chudla prosto ko šingune pre bul. Lakeri daj pre late igen rušelas, rakinelas, marda la. The miri baba, sar man dikhla, ta ča phenel: „Evičko miri, s’oda tu paratines?“

Babička s dědou později nežila, protože děda byl na ženský. A protože měl ženskou v blízké vesnici, odešel za ní. My s babičkou zůstaly samy. Bylo mi tehdy asi osm. Babička mne dala do družiny, a když se vrátila z práce, vyzvedla mne a šla se mnou domů. Po cestě mi v bufetu koupila polévku, doma mi namazala chleba a šly jsme spát, protože ona musela zase brzy ráno vyrážet do práce. Byl to prostý, chudý život. Chudý, ale plný lásky.

Když jsem měla prázdniny, pořád jsem něco podnikala. S jednou neromskou kamarádkou jsme si řekly, že si vyrazíme na piknik. Daly jsme si do tašek brambory, sirky, kus chleba, deku a po obědě jsme vyrazily autobusem do vesnice, ve které bydlela moje máma. Chodily jsme po blízkém lese, hledaly si tam místečko pro piknik a při tom se dívaly po houbách. Najednou jsme uslyšely randál. Jdeme se podívat a vidíme, že po silnici jede spousta aut a tanky, že lesem směrem nahoru projíždějí vojáci. Strašně jsme se polekaly a daly se do pláče. Všechno to jelo přímo do té ulice, kde bydlela moje mamka. Už se trochu stmívalo, jenže já se tou ulicí bála jít domů. Nevěděly jsme, co dělat. Obě jsme plakaly, byly jsme schované ve smrčíně. Pak jsme odtamtud vylezly a stály jsme pod takovým vysokým stromem. Najednou nás někdo chytil za rameno: „Holky jedny nezbedný, co tady děláte?“ Obě s kamarádkou jsme ječely tak, až nás bolelo v krku. Ale pak mu říkám: „My tady stanujeme.“

„Co vás to napadlo? Tohle je okupace, jsou to ruský vojáci.“ Tak od té doby vím, co je to okupace.

Moje babička i maminka té české holky nás už hledaly. Šly ohlásit na policii, že jsme se ztratily. Tenkrát ještě nebyly telefony jako dnes, nikdo jim nemohl zavolat. Babičku napadlo, že jsme mohly jet k mé mamce, takže když nás hajný vyváděl z lesa, před domem, kde bydlela mamka, už stáli policajti s autem. Naložili nás a odvezli domů. Kamarádka schytala výprask hned u policajtů. Její máma se na ni strašně zlobila, vynadala jí a dala jí co proto. A moje babička? Jak mne spatřila, tak jen povídá: „Evičko moje, co ty to zase vyvádíš?“

Přeložila Lada Viková